

Розділ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 378.147

© 2013

Александрова Н. М.

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ ДО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація й оновлення змісту освіти має відбуватися через інноваційну діяльність сучасного викладача, яка передбачає професійну готовність до управлінської діяльності, привнесення критично-креативних ідей, авторських методик, інноваційних освітніх технологій, відмову від навчальних штампів і стереотипів. Перед професійною освітою постає завдання підготувати не лише компетентного фахівця, який володіє соціальними і фаховими компетенціями, а й відповідним ціннісними орієнтаціями, високою управлінською культурою і професійно-особистісними якостями для ефективного розв'язання професійних завдань.

Важливим завданням професійно-педагогічної підготовки є забезпечити формування управлінської компетентності й становлення відповідних професійних і особистісних якостей сучасного викладача, які відтворені у його освітньо-кваліфікаційній характеристиці відповідно до стандартів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Науково-теоретичні джерела з питань професійної підготовки майбутніх викладачів підтверджують багатоаспектність й багатоплановість його спеціальної освіти. Сучасні педагогічні дослідження науковців та професійний досвід практиків засвідчує важливість пошуку та розробки науково обґрунтованих методик підготовки майбутніх викладачів-новаторів до управлінської діяльності.

Дослідники (Т. Коломієць, І. Кульчицький) зазначають, що вимоги до особистості сучасного викладача зумовлюють переорієнтацію його професійно-педагогічної підготовки. Більшість дослідників звертають увагу на необхідність спеціальної підготовки викладачів до управлінської діяльності.

У педагогіці вищої школи є доробки з питань організації навчального процесу у педагогічному вищому навчальному закладі (В. Беспалько, Ю. Кулюткіна, Н. Тализіна, О. Мороз, В. Сгадова), удосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів (О. Полозенко), змісту і методики формування професійних педагогічних умінь (О. Абдуліна, Н. Кузьміна, В. Радул, Н. Остраверхова, О. Падалка), структурування змісту освіти (І. Лернер).

Окремих аспектам професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів, насамперед, дослідженню системи професійних знань педагога присвячені наукові розробки О. Абдуліної, Н. Кузьміної, О. Мороза, М. Скаткіна, В. Сластьоніна; організації науково-дослідної роботи студентів — майбутніх викладачів є предметом досліджень В. Бондаря, Н. Філіпенко; питання індивідуалізації професійної підготовки постають у колі наукових досліджень О. Пехоти; інтенсифікації навчання у вищому навчальному закладі — Н. Кичук.

Водночас питання психолого-педагогічної підготовки викладачів в економічному університеті ще й нині є недостатньо дослідженим.

Формулювання цілей статті... Проаналізувати сучасний стан підготовки майбутніх викладачів економіки до управлінської діяльності в умовах економічного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження... Підготовка майбутніх викладачів до роботи у вищому навчальному закладі — процес складний за змістом, характером та методикою його організації та проведення. Управлінська освіченість має органічно влітатись у професійно-педагогічну підготовку, спрямовану на формування загальної управлінської культури.

Нині у нашій державі професійна підготовка викладачів економіки здійснюється у національних університетах (Донецький Національний університет, Харківський Національний університет імені В.Н. Карамзіна, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) та в умовах економічного університету (Вінницький фінансово-економічний університет, Тернопільський економічний університет, Одеський національний економічний університет та Київському Національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана). Проаналізуємо досвід підготовки майбутніх викладачів економіки до професійної діяльності з позиції формування у них управлінської компетентності та культури у цих непедагогічних вищих навчальних закладах.

Аналіз навчальних програм дисциплін («Основи педагогіки та психології», «Організація управління навчальним процесом у ВНЗ», «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання економічних дисциплін», «Психологія управління», «Управлінська освіта») у Донецькому національному університеті та Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича засвідчує, що метою професійної підготовки майбутніх викладачів у цих університетах є ознайомлення студентів зі змістом та завданнями вищої педагогічної освіти,

особливостями обраного фаху, розвиток у них професійних інтересів, формування правильного розуміння обраної спеціальності. По закінченню вивчення дисциплін психолого-педагогічної підготовки студенти вмітимуть використовувати психодіагностичні методи та методики у відповідності з їх призначенням; здійснювати самоаналіз, самооцінку, саморозвиток власних психологічних особливостей; використовувати психологічні знання про людину для аналізу конкретних життєвих ситуацій; розуміти та адекватно оцінювати інших людей; успішно взаємодіяти та вирішувати конфлікти з іншими людьми; регулювати власні стани, знижувати емоційну напругу; ефективно управляти часом, організовувати власну діяльність; корегувати цілі та завдання особистості, контролювати власні дії та вчинки. Можна зробити висновок, що студенти отримують систематизовані знання про суть, структуру та особливості управлінської діяльності вчителя, тобто можемо припустити, що формується відповідний рівень управлінської компетентності. Проте, варто звернути увагу на відсутність тем присвячених питанням формування професійно-педагогічної культури викладача, не приділяється належної уваги розвитку професійно-особистісних якостей сучасного викладача, у студентів не формується уявлення про характер інноваційної педагогічної діяльності й необхідності формування управлінської культури як фактора успішної реалізації управлінських функцій.

Дещо іншого професійного змісту набуває психолого-педагогічна підготовка майбутніх викладачів економіки у Харківському Національному університеті імені В.Н. Карамзіна [1].

На економічному факультеті проводиться фундаментальна професійна підготовка викладачів економічних дисциплін у вищих навчальних закладах, про що засвідчує істотний перелік вибіркового дисциплін психолого-педагогічного циклу, а саме: «Психологія і педагогіка вищої школи», «Психологічні аспекти навчальної діяльності», «Психологія діяльності», «Психологія спілкування», «Психологія і педагогіка», «Імідж сучасного педагога», «Нові технології навчання та виховання», «Психологія управління», «Педагогіка», «Педагогічна майстерність», «Особистісно-педагогічна культура вчителя», «Культура спілкування», «Виховна робота класного керівника», «Основи менеджменту та маркетингу в системі освіти», «Управління навчальними закладами». Аналіз навчальних програм психологічних дисциплін засвідчує, що внаслідок опанування змістом цих предметів у студентів будуть сформовані уявлення про базові психологічні явища та процеси, сучасний стан психології, історію та перспективи розвитку цієї науки, напрямки та види навчального процесу, практичні методами навчання; студенти ознайомлюються з загальною характеристикою пізнавальних та емоційно-вольових процесів у психології навчальної діяльності; опанують механізми ефективної організації освітнього процесу у сучасних навчальних закладах.

Істотну роль відіграють дисципліни педагогічного циклу, які спрямовані на загально-педагогічну підготовку майбутніх викладачів економіки, розкривають умови та напрями формування професійної компетентності, педагогічної майстерності і творчості, прагнення до постійного професійного самовдосконалення та потреби професійного розвитку.

У цьому університеті приділяється значна увага формуванню управлінської компетентності шляхом озброєння майбутніх випускників комплексними знаннями у галузі теорії і практики управління навчальним закладами, методикою управління педагогічним процесом; опанування наукових засад організації взаємодії вчителів та учнів з гарантованим досягненням наперед заданих позитивних результатів, основних понять психології управління, специфіки прийняття управлінських рішень в умовах практичної роботи організації. У них формуються вміння аналізувати власну діяльність з метою її удосконалення та підвищення своєї кваліфікації.

Досвід підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін в умовах економічного університету (Вінницький фінансово-економічний університет, Тернопільський економічний університет, Одеський економічний університет та КНЕУ) доводить універсальність підготовки майбутніх фахівців, що дає їм можливість працювати як за фахом так і викладачами вищих навчальних закладів.

Так, аналіз робочих програм психолого-педагогічних дисциплін Одеського національного економічного університету засвідчує, що підготовка проводиться у напрямі формування компетентної, творчої особистості, піднесення мовної та психолого-педагогічної культури майбутніх фахівців [2]. Опрацювавши пояснювальні записки дисциплін, ми з'ясували, що метою психолого-педагогічної підготовки у цьому університеті постає формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців, яка б забезпечувала ефективне педагогічне спілкування.

Основу управлінської підготовки складають окремі теми дисципліни «Основи педагогічної майстерності». Студенти мають змогу оволодіти початковими знаннями про управлінську діяльність, складові педагогічної майстерності та педагогічні технології. Вони мають можливість сформувати окремі професійні вміння прогнозувати і конструювати кінцевий результат педагогічних зусиль у навчальному процесі, вміння керувати внутрішньою поведінкою та емоційним станом, впливати на особистість та колектив в процесі спілкування. Проте, маємо зазначити, що не приділяється належної уваги формуванню практичних управлінських умінь, бракує знань про основи педагогічного менеджменту, особливості управління навчально-пізнавальним процесом, самоуправління, управлінські функції викладача. Відсутність у переліку вибіркового дисциплін предмету

«Методика викладання економіки» унеможливилює, на наш погляд, формування відповідного рівня професійної фахової компетентності, оскільки бракує теоретичних та практичних аспектів навчання економічним наукам в навчальних закладах різних рівнів акредитації.

Дещо іншого професійного змісту набуває професійна підготовка майбутніх викладачів економіки у Вінницькому фінансово-економічному університеті, яка охоплює вивчення таких дисциплін, як: «Методика викладання економіки», «Основи психології та педагогіки», «Педагогіка і психологія», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент». Психолого-педагогічна підготовка спрямована на засади культурологічної підготовки студентів та формування професійно-педагогічної культури, високого рівня мовної компетенції у професійній і науковій сферах комунікації. Проаналізовані навчальні програми засвідчують, що опанування їхнім змістом озброїть майбутніх викладачів економіки базою знань, необхідною для подальшої педагогічної діяльності та сформує професійну компетентність викладача економіки інноваційного типу шляхом реалізації цілей навчання та розвитку економічного мислення.

Процес психолого-педагогічної підготовки студентів – майбутніх викладачів економіки у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» передусім спрямований на підготовку їх до управління навчально-пізнавальною студентів. Управлінська підготовка викладача допоможе йому у майбутньому сформувати у своїх вихованців повагу до особистості, її позиції, ціннісно-емоційне ставлення до навчально-пізнавального процесу, бережливе ставлення до власного емоційного та фізичного здоров'я.

Змістовий компонент процесу психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки в економічному університеті функціонально спрямований на оволодіння базовими (фундаментальними) знаннями різних дисциплін, які є основою управлінської діяльності сучасного викладача університету. Професійна підготовка майбутніх викладачів включає теоретичну і практичну підготовку із дисципліни «Методика викладання економіки» та спеціальну підготовку до управлінської діяльності – «Психологія діяльності та навчальний менеджмент».

Однією із форм спеціальної теоретичної підготовки студентів є включення питань теорії педагогічного менеджменту, що становлять ядро і основу управлінських знань, розкривають основні психолого-педагогічні закономірності навчально-пізнавального процесу у вищому навчальному закладі. З цією метою студентам пропонується ознайомитися з дисципліною «Психологія діяльності і навчальний менеджмент», організація вивчення якої відповідає загальному напрямку інновацій, що проводяться в КНЕУ [3]. Головною з них є орієнтація на самостійну навчальну діяльність, мета якої – сформувати у майбутнього фахівця здатність «самостійно вчитися», що має бути найістотнішим надбанням для подальшої професійної діяльності.

Загальною метою вивчення дисципліни ПДНМ є навчитись ефективно управляти навчально-пізнавальною діяльністю, виходячи з психологічних особливостей її реалізації. Неабияку увагу у підготовці до управління навчанням мають положення про важливість враховувати психологічні фактори та властивості при реалізації будь-якої діяльності, урахування сучасних і перспективних освітніх підходів, а саме: формулювати цілі навчання, планувати навчальну діяльність, готувати зміст навчання, стимулювати, мотивувати й активізувати навчальну діяльність, застосовувати різні форми й методи навчання, контролювати й оцінювати навчальну діяльність.

Ознайомлення й вивчення тем «Індивідуальні особливості мотивації особистості та діагностика мотиваційної готовності до навчальної діяльності» та «Методи та прийоми мотивування та стимулювання навчання» є підставою для соціального, морального, світоглядного усвідомлення студентами загальнонаукових і спеціальних економічних знань, відповідального вибору ними особистої поведінки. У майбутніх викладачів передбачається сформувати власні мотиви й ставлення до навчально-пізнавального процесу, практичні вміння управляти мотиваційними процесами в навчанні, знання про прийоми й способи активізація навчальної діяльності з сприйняття, осмислення, запам'ятовування навчального матеріалу. Проте, варто відмітити, що, на наш погляд, не формуються мотиви саморозвитку й самовдосконалення. Постає питання наскільки сформовані пізнавальні мотиви – інтерес до власної емоційної сфери й емоційної сфери тих, хто навчається; прагнення зрозуміти власні почуття та почуття і настрої своїх вихованців, оволодіти гуманітарними і професійними знаннями, науково обґрунтованими методами регуляції власних емоційних станів.

Основу психологічної підготовки до управлінської діяльності складають відповідні здобуті знання й комплекс психологічних умінь. Студенти повною мірою опанують психологічними основами самопізнання та самоуправління, вміють здійснювати психологічну діагностику особистості студентів. Проте, можемо констатувати що підчас вивчення даних тем майже не приділяється увага формуванню таких умінь, як уміння створювати власний імідж, необхідності створення концепції своєї педагогічної діяльності, підвищувати рівень педагогічної майстерності.

Після опанування змістом даної дисципліни студенти – майбутні викладачі економіки оволодівають загально педагогічними і психологічними знаннями, вміють застосовувати методи та методики вивчення психічних явищ студентів, здійснювати самоаналіз, самооцінку, саморозвиток власних психологічних особливостей; розуміти та адекватно оцінювати інших людей; здатні до успішної взаємодії та попередження

конфліктів, регулювати власні стани, знижувати емоційну напругу; ефективно управляти часом, організувати власну діяльність; корегувати цілі та завдання особистості, контролювати власні дії та вчинки. Залучаючи здобуті знання у практичну діяльність, студенти зможуть здійснювати управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів та самоуправління власною інноваційною педагогічною діяльністю, спілкування у спільній взаємодії.

Аналіз навчальних програм ДВНЗ «КНЕУ» дав можливість зробити висновок про те, що студенти при вивченні дисципліни «Методика викладання економіки» матимуть сформовані базові (інструментальні, міжособистісні, системні) та спеціальні компетентності, які сприятимуть швидкій адаптації до динамічного сучасного світу та професійній самореалізації. Результатом опанування змістом даної дисципліни будуть сформована система базових знань, принципів та основ методики викладання економічних дисциплін, знання закономірностей викладання і вивчення конкретних навчальних предметів.

Студентів ознайомлюють з сучасними тенденціями розвитку вітчизняної та світової економічної освіти, особливостями сучасних інноваційних технологій (активних методів навчання) та їх реалізації в навчальному процесі з економіки. Важливого значення набувають практичні знання про особливості управлінських функцій планування, організації, мотивації до навчання економіки для різних освітньо-вікових груп та навчальних закладів системи неперервної економічної освіти. Студенти – майбутні викладачі економіки вчаться застосовувати на практиці теоретичні положення про основні методичні особливості організації контролю та оцінювання, корекції навчальних досягнень з економіки, критерії оцінки якості економічної освіти, використовуючи відповідні методи, прийоми, форми та засоби навчання економічних дисциплін.

Вивчення цієї дисципліни має забезпечити оволодіння студентами основними педагогічними методами та прийомами реалізації освітніх цілей та навчальних впливів під час організації навчально-виховного процесу з економіки. Вважаємо за необхідне відмітити значущість знань про управлінські функції викладача, зокрема, особливості планування та організації навчально-пізнавального процесу з економіки в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах. Значна частина курсу (40%) приділяється інноваційним підходам і засобам навчання, студенти знайомляться з особливостями їх застосування в економічній освіті. Залучення студентів до інноваційної педагогічної діяльності стимулює у них розвиток функціональних управлінських, психолого-педагогічних та комунікативних умінь.

Спеціальна теоретична підготовка до управління навчально-пізнавальним процесом є процесом засвоєння студентами знань про суть управління навчальною діяльністю, предмет, етапи і методики управлінської діяльності, формування самооцінки рівня засвоєння даних знань, розвитку мотивації управлінської діяльності.

Ознайомлення з функціями, структурою та стилями спілкування сприятиме формуванню власного стилю спілкування, комунікативно-мотивованої поведінки, умінь оптимізувати міжособистісні стосунки з колегами, навчитися уникати та запобігати конфлікту ситуації, розпізнавати маніпуляційну поведінку та захищатися від неї, навчитися переконливо і аргументовано доводити власну позицію.

Висновки... Отже, проведений аналіз можливостей змісту психолого-педагогічної підготовки в економічному університеті у формуванні знань, умінь та ціннісних орієнтацій, необхідних для здійснення управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, доводить, що більшість з них спрямовано на формування управлінської компетентності, тобто на підготовку майбутніх викладачів до управління навчальною діяльністю тих, хто навчається.

Проте, не зважаючи на певну спрямованість зазначених дисциплін на розвиток індивідуальності та особистості студента, не приділяється належної уваги розвитку й формуванню таких важливих у сучасному соціокультурному середовищі професійних якостей особистості сучасного викладача, як конкурентоспроможність, толерантність, стремління до кар'єрного зростання. Студенти не володіють інформацією про можливості педагогічної професії для розвитку індивідуальності студентів. Відтак, відсутні підстави для формування особистісно-творчого компоненту управлінської культури викладача, який сприяє творчому світо перетворенню і має прояв у педагогічній професійній, соціально-творчій діяльності фахівця.

Не приділяється належної уваги знанням про вимоги професії викладача до його здоров'я, організації здорового способу життя й відповідні вміння здоров'язбережувального змісту, які є складовою функціонального компоненту.

Маємо констатувати, що бракує культурологічних знань, знань про професійні цінності й ціннісні орієнтації майбутньої професії. Аналіз дисциплін не відтворює набуття ціннісного змісту отриманим знанням, яке б сприяло самоорганізації майбутніх викладачів у професійній діяльності та підвищенню їхньої мотивації. У циклі психолого-педагогічних дисциплін й спеціальності ми не спостерігаємо освоєння, засвоєння й присвоєння основних елементів професійно-педагогічної, правової, управлінської культури, основ організаційної культури та культури управління освітнім процесом, в основу яких покладені знання про духовну, моральну та правову свідомість особистості як її цінності.

Отже, аналіз змісту професійної підготовки майбутніх викладачів економіки у непедагогічному вищому навчальному закладі доводить, що закладені відповідні можливості формування складових управлінської

культури викладача, що робить допустимим формування цієї індивідуальної, інтегративної особистісної характеристики викладача у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів. Завдання психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів дозволяє органічно вписати ціль та завдання формування управлінської культури викладача в її зміст, не порушуючи при цьому цілісності змісту та не створюючи додаткових структур.

Література

1. Навчальна програма: [Електронний ресурс] – Режим доступу до програми: [http://www.univer.kharkov.ua/ua/psychology/psychology_about]
2. Робоча програма психолого-педагогічних дисциплін: [Електронний ресурс] — Режим доступу до програми: [http://www.oseu.edu.ua/ukr-rus/fac/feup/feup_main.php].
3. Паспорт навчальної дисципліни «Психологія діяльності та навчальний менеджмент» [Електронний ресурс] – Режим доступу до програми: http://jf.kneu.edu.ua/ua/depts5/k_pedagogiky_ta_psyhologii/disciplines_of_bachelor_level_ped_psih/psy_lear_man/

Анотація

В статті на основі аналізу навчальних програм психолого-педагогічного циклу досліджується досвід підготовки викладачів економіки у непедагогічних вищих навчальних закладах з позиції формування у них управлінської культури.

Аннотация

В статье на основе анализа учебных программ психолого-педагогического цикла исследуется опыт подготовки преподавателей экономики в высших непедагогических учебных заведениях с позиции формирования у них управленческой культуры.

Summary

The author analyzes the pedagogic experience of managerial preparation of students – future lecturers of economics in non-pedagogic institutions of higher education.

Ключові слова: психолого-педагогічна підготовка, управлінська культура, управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Ключевые слова: психолого-педагогическая подготовка, управленческая культура, управление учебно-познавательным процессом студентов.

Key words: pedagogic preparation, managerial preparation of students, governance culture, classroom management.

Подано до редакції 14.10.13.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, проф.Сгадовою В.В.

УДК 378.22+572.9+008

© 2013

Бігунова Ю.В.

СТАН ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Суспільно-політичні та економічні процеси, що відбуваються в Україні, покликані повернути наш народ на шлях світової цивілізації, встановити пріоритет загальнолюдських цінностей. Нинішні діти завтра стануть біля державного керма. Навчаючи і виховуючи їх сьогодні, суспільство формує свій завтрашній день. Необхідно всю систему народної освіти, розвиток педагогічної науки спрямувати на виховання гуманістичних ідеалів, на демократизацію школи. Вирішення цих завдань нерозривно пов'язано з процесом формування якісно нового покоління учителів історії.

На першому з'їзді педагогічних працівників України схвалена Державна національна програма "Освіта. Україна XXI століття", в якій зазначається, що закладена основа нової політичної структури суспільства. Розвиток України як незалежної, демократичної, правової держави потребує виховання значущості соціальної ролі особистості вчителя. Саме сучасний учитель історії покликаний з методологічно правильних позицій чітко визначити національний компонент змісту навчання і виховання, знайти шляхи прилучення учнів до культури й історії свого народу, до усвідомлення його етнічної унікальності та одночасної належності до братньої сім'ї народів усього світу.

Вища школа формує інтелектуальний потенціал народу. Нова соціально-освітня ситуація в Україні посилює вимоги до професійного рівня вчителів історії. Школі потрібен новий учитель історії – високоосвічений, творчий, гармонійно розвинений. У Державній національній програмі "Освіта. Україна XXI століття" зазначається, що існуюча система народної освіти в Україні знаходиться в кризовому стані і не виконує завдань, які стоять перед нею в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження народу. Криза проявляється перед усім у невідповідності знань учнів та студентів запитам особистості, суспільним та світовим стандартам, у знеціненні соціального престижу знань та інтелектуальної діяльності.